

opgenomen werd, 'altijd aldus bekeken: nu er geen parlement is, nu er geen instantie van de bevolking is, waar men zijn politiek kan voordragen en voorleggen ter beoordeling, kan men niet weggaan, of het moet volstrekt onhoudbaar zijn geworden.'¹ Niet alle ministers dachten er zo over. Bolkestein bijvoorbeeld kon zich, zo verklaarde hij aan de Enquêtecommissie,

'altijd schikken . . . in de opvatting die Hare Majesteit had, dat bij het wegvallen van de Staten-Generaal *zij* optrad als vertegenwoordigster van het Nederlandse volk, aan wie de ministerraad of de ministers afzonderlijk verantwoording hadden af te leggen. Dat is natuurlijk zuiver Nederlands genomen inconstitutioneel, maar dat was in die dagen en die plaats, naar mijn opvatting, niet onredelijk.'²

Bij die opvatting werd de koningin dus *boven* het kabinet geplaatst en dat was, althans in '40-'41, bepaald ook de opvatting van Gerbrandy. In juli '41, toen hij na het ontslag van Dijkhoorn trachtte te bereiken (geheel conform de wensen van de koningin) dat hij als minister-president méér bevoegdheden zou krijgen dan de overige ministers, stelde van den Tempel in de ministerraad de vraag: 'Wie vertegenwoordigen *hier* het Nederlandse volk?' Zelf gaf hij meteen het antwoord: 'Koningin en kabinet. Nu bestaat er', zo vervolgde hij blijkens de notulen, 'op het ogenblik nog een raad van ministers; dit kan men niet negéren. Wensen koningin en formateur toch hun weg te gaan, dan mag dit niet geschieden zonder wat als representatie voor het Nederlandse volk nog geldt, hierin te kennen: dat is dus de bestaande regering' (bedoeld wordt: het bestaande kabinet). Gerbrandy was het daarmee evenwel niet eens: hij 'brengt hiertegen in dat de koningin hier de representatie is van het Nederlandse volk.'³

Toen wij deze belangrijke uitspraak (dubbel belangrijk omdat hij door de minister-president gedaan was) in '59 aan Gerbrandy voorlegden, zei deze: 'Dit staat in de notulen wel wat kort. Ik bedoelde dit: de koningin was blijvend, wij tijdelijk. Er waren collega's die hun eigen betekenis overschatten en die dachten dat het volk naar hún terugkeer zat uit te kijken'⁴ – woord voor woord juist, maar als uitleg van hetgeen in de kabinetsnotulen staat, onbevredigend. In werkelijkheid drukte dat ene zinnetje uit hoe ook Gerbrandy in '40-'41 de koningin zag. Toen was er tussen hen beiden overeenstemming van denken, niet alleen wat de oorlogvoering betrof, maar ook ten aanzien van de wenselijkheid dat de koningin in een bevrijd, 'vernieuwd' Nederland op de post moest blijven staan die zij in de zomer van '40 in Londen ingenomen had: aan het roer van het schip van staat.

¹ Getuige Burger, a.v., dl. V c, p. 137. ² Getuige Bolkestein, a.v., p. 250. ³ Ministerraad: Notulen, 8 juli 1941. ⁴ Gerbrandy, 14 okt. 1959.